

UNIVERSITATEA EUROPEANĂ ȘI NOILE PROVOCĂRI LA ÎNCEPUT DE MILENIU

*Ana GUȚU, dr.prof.univ.
Prim-Vicerector ULIM*

Universitas Europea. Universitatea este prin esența sa o instituție eminentă europeană, deoarece ea a luat naștere pe vechiul continent grație simbiozei fericite a tradiției și inovării. Au trecut mai mult de nouă secole de la crearea primelor universități din Salamanca, Bologna, Paris – Sorbona, ele reușind să se afirme ca principale instituții culturale ale Occidentului – în primul rând în Europa, iar mai târziu și în America. De atunci și până în prezent universitatea a evoluat de la o entitate instituțională distantă și elitară până la un veritabil sediu al cercetării, inovării, deschisă pentru restructurarea cunoașterii în beneficiul societății. În sistemul european universitățile sunt cu adevărat *res publica*, adică reprezintă organisme complexe, ale căror scopuri finale sunt corelate cu interesul colectiv al întregii societăți. Actualmente din ce în ce mai mult se impune dimensiunea supranațională a universităților, iar acest fenomen se datorează, fără îndoială, Procesului Sorbona-Bologna, care a demarat în anul 1998 la Paris, după faimoasa declarație de la Sorbona. Începând cu acel an universitățile au definit obiectivele lor existențiale, ce sunt menite să contribuie la integrarea europeană, iar primordialitatea este atribuită în acest sens cunoașterii. Europa cunoașterii este Europa dialogului intercultural; Europa cunoașterii este o premisă concretă pentru o Europă a păcii; Europa cunoașterii este fundamentul solid care permite recunoașterea formațiunii de înaltă calificare prin valorificarea pluralității opiniilor și a dialogului interetnic.

Valorile esențiale ale *universitas europea*, chemată astăzi să contribuie la construirea unei noi universalități, unui nou umanism, sunt deja definite: libertatea gândirii și a cercetării, autonomia didactică, științifică și organizațională, participarea democratică și responsabilitatea societală, inovarea și transparența.

„Universitatea este promotoarea tradițiilor umaniste europene, grija ei permanentă este cognoscibilitatea universală întru

realizarea vocației sale prin transcenderea frontierelor geografice și politice” (Magna Charta Universitatum, 1998). Cu alte cuvinte, universitatea nu-și poate îndeplini misiunea profund societală în captivitate. Măreția instituției universitare se bazează pe generozitate: universitatea nu acționează pentru propria sa glorie și onoare. Obiectivele universității sunt corelate direct cu noțiunea de bun al societății, al comunității. Nu vom merge atât de departe ca să afirmăm că societățile sunt rezultatul activității universităților, însă ne vom referi la scrisoarea lui Papa Alexandru al IV către Universitatea din Paris, care afirma în aprilie 1255 că universitatea trebuie să se dedice *„cercetării, predării și educației studenților care se asociază în libertate deplină cu profesorii lor în dragostea comună pentru cunoaștere”* (Alexander IV, 1958: p.602). Universitatea poate fi definită drept un instrument de transformare a societății întru recunoașterea, apărarea și realizarea deplină a demnității umane, prin intermediul promovării sistemelor de idei și doctrine, care domină în societate la diverse etape ale dezvoltării sale.

În acest context este foarte important de a interpreta corect noțiunea de „competitivitate”, atât de vehiculată atunci când se vorbește despre progresul și dezvoltarea societății. „A fi competitivă” pentru universitate nu înseamnă deloc a concura pe terenul achiziționării unui segment ipotetic pe piață, ci mai degrabă, înseamnă a se afirma, a valorifica și a implementa experiențe și caracteristici distinctive ale fiecărui profesor universitar în parte. În lumina conceptului de umanism, misiunea de bază a universității este de a se adresa *Omului* și de a vorbi despre *Om*. Care ar trebui să fie viziunea despre Om pentru universitatea contemporană? Această viziune decurge din mai multe mituri, printre care și cel al Lui Prometeu, iar opinia savantului francez Blaise Pascal referitor la esența ființei umane poate fi considerată judicioasă: Omul se impune atât prin grandoare, cât și prin vulnerabilitatea sa. Universitatea este o entitate culturală a oamenilor – a studenților și profesorilor. Universitatea este locul unde se venerează studiile. Studiile nu pot fi reduse la proliferarea unei singure opinii care este impusă studentului de către profesor. Profesorul trebuie să incarneze talentul psihopedagogic și performanța în cercetare. Nu poate să

existe predare fără cercetare, iar calitatea cercetării, ea singură, în același timp, nu poate defini plenipotențiar și calitatea studiilor oferite. Ambele – cercetarea și predarea constituie un singur corpus, substratul în baza căruia fiecare profesor edifică doctrina sa universitară (Magna Charta Universitatum, 1998).

Procesul de la Bologna, la cei 8 ani de la demararea sa, după cum consideră Domnul Roderick Floud, Vice-Președintele Asociației Universităților Europene, s-a dovedit a fi un veritabil succes, însă nu un succes realizat în baza tratatelor interstatale, ci un succes performat de universități și ministere ale educației. Comunitatea universitară europeană și-a fixat obiective concrete și le-a realizat într-un termen destul de scurt, operând transformări în sistemele de învățământ superior, în organizarea universităților, în designul curriculei, elemente ce au avut un impact simțitor asupra societății prin intermediul studenților.

Studentul a devenit figura centrală în universități. După cum afirma și Ortega y Casset cu mult înainte de Procesul de la Bologna „În organizarea învățământului superior și construirea universității studentul trebuie să fie punctul de plecare, și nu cunoștințele profesorului. Universitatea trebuie să fie proiecția instituțională a studentului și cele două dimensiuni ale sale sunt: perfecționarea abilității lui de a achiziționa cunoștințe și satisfacerea necesităților studentului în cunoștințe specifice pentru viață” (Ortega y Casset, 1930: p.86). Libertatea academică noțiune ce decurge din autonomia universitară, are nevoie de a fi reinterpretată în sensul redefinirii ponderii gradului de responsabilitate a cadrului didactic. Actualmente cadrul didactic trebuie să sensibilizeze faptul că studentul contemporan se deosebește radical de studentul ce era prezent în aulele universitare 20 de ani în urmă. Schimbarea în profunzime a calității tineretului studios (explozia noilor tehnologii și accesul la informație) cere imperios modificarea metodelor și principiilor de lucru în auditoriu. Studentul de astăzi vrea să vadă în calitate de profesor o personalitate integră, cu principii etico-profesionale selecte, cu abilități de comunicare didactico-științifică încadrate într-un context educațional democratic. Guvernarea în învățământul superior trebuie să pună în valoare și această prioritate:

selectând un cadru profesoral competent universitatea își asigură unul din pilonii calității studiilor prestate.

Autoritatea Procesului de la Bologna este atât de importantă, încât America Latină, Națiunile Caraibe, Asia de Sud-Est, Australia sunt profund interesate de a aplica modelul european al Procesului de la Bologna la propriile sisteme de învățământ superior. Însă realizările obținute nu vorbesc deloc despre epuizarea reformei, ba dimpotrivă, universitățile trebuie să facă față noilor provocări, printre ele se numără următoarele șase: ***problema demografică, problema genderului, problema finanțării, problema structurării și organizării, problema modelului antreprenorial, calitatea proceselor universitare.***

Problema demografică constă în ***descreșterea populației tinere*** și creșterea celei de vârstă avansată în aproape toate țările europene (cu excepția celor care beneficiază de valuri importante de imigrare în masă). În aceste condiții universitățile vor trebui să pună accentul pe principiul *lifelong learning* – învățarea pe parcursul întregii vieți, deoarece va fi stringentă nevoie de a propune populației adulte programe capabile de a re-forma abilități și competențe. Prin urmare, universitarii vor fi nevoiți să racordeze curricula și metodologia de predare-învățare la toate categoriile de vârstă, care vor solicita servicii educaționale. Problema demografică se manifestă și prin insuficiența cadrelor universitare de vârstă tânără, actualmente în Europa e nevoie de circa 200 000 de tineri cercetători pentru a suplini posturi de profesori în universități (Il ruolo delle Università nello Spazio Europeo dell'istruzione e della ricerca, 2007, p. 16). Flexibilizarea programelor de doctorat, restructurarea lor, motivarea tinerilor didacticieni, poate, va permite în viitorul apropiat completarea acestui gol.

Cea de a doua provocare este problema ***genderului***. În ultimii 20 de ani s-a făcut mai mult decât în cele două milenii la capitolul lichidarea discriminării femeii. Actualmente ponderea femeilor în învățământul superior este notorie, în Islanda, de exemplu, la 100 de studenți bărbați revin 130 studente femei, în alte țări europene raportul este și mai dezavantajos pentru bărbați, poate mai puțin la specialitățile ingineresti. Se accentuează alienarea bărbaților de

vârstă tânără (droguri, alcool) în grupurile socialmente și economic (de rasă albă) defavorizate, unde femeile supraclasează bărbații.

Provocarea a treia – *finanțarea universităților*, denotă o problemă foarte serioasă. Finanțarea instituțiilor învățământului superior din Europa este o problemă cheie. Diminuarea finanțărilor învățământului superior din bugetul statului este un adevăr valabil pentru toate țările europene. În mod inevitabil apare problema dotării instituțiilor cu o bază materială adecvată cerințelor epocii contemporane. Astfel, universitățile sunt puse în situația de a intensifica activitățile economice, inclusiv cercetarea la comandă, pentru a alimenta cu fonduri financiare bugetele lor. La întrebarea de ce în clasamentul universităților Top Shanghai 500 găsim mai multe universități americane, răspunsul este exprimat printr-un singur cuvânt – finanțarea. De exemplu, cea mai bine finanțată universitate europeană este Colegiul Imperial, și ea echivalează ca și grad de finanțare cu Universitatea din Howai, care se află pe locul 60 în SUA după mărimea bugetului anual. Desigur, tradiția americană de finanțare a universităților provine din sectorul privat (alumni, fundații și întreprinderi private), această tradiție lipsește în Europa, învățământul superior european fiind unul public prin esență. Regimurile de finanțare a universităților europene diferă de cele americane. În SUA și Australia finanțarea publică a învățământului, inclusiv a celui privat, variază de la 50% la 70% în funcție de anul bugetar, iar învățământul superior se caracterizează printr-o „comercializare” puternică, ce face ca universitățile să se implice în procese de generare a profiturilor. Finanțarea publică a universităților europene este aproximativ de 65%. (Olsen J. P. and Gornitzka A., 200: pp.1,2,10).

Provocarea a patra ține de structura și *guvernanța universităților*, care este o problemă mai mult internă. De exemplu, în Marea Britanie, la Londra există 42 de instituții de învățământ superior, unele separate între ele printr-o singură stradă, iar un grup de specialiști în economie, susțin cursuri toamna în câteva universități odată. Și, desigur, fiecare instituție își are propriul rector. În ultimul timp Marea Britanie a cunoscut doar o singură fuziune a două universități (cu succese notorii în economia națională), care aveau obiective și misiuni similare (Il ruolo delle

Universita nelleo Spazio Europeo dell'instruzione e della ricerca, 2007, p.18). Rentabilizarea structurilor universitare este o problemă urgentă pentru întreaga Europă. Guvernanța în învățământul superior poate fi etalată pe trei nivele: **governanța internă** (instituțională), **governanța externă** (a sistemului învățământului superior), **governanța internațională** a învățământului superior (Aria Europeană a învățământului superior – European Higher Education Area).

Revederea principiilor guvernantei în învățământul superior trebuie efectuată în contextul schimbării esenței învățământului superior – trecerea de la un învățământ superior de elită la învățământul superior de masă. Accesul masiv la treptele învățământului superior antrenează perpetuarea procesului de reforme atât la nivel instituțional, cât și la nivel de sistem național al învățământului superior. Conceptul guvernantei este indisolubil legat de conceptul autonomiei universitare, acesta având o vechime de 800 ani în Europa. Vârsta tradiției nu împiedică deloc evoluția conceptului odată cu progresul social, politic și economic al statelor naționale europene. Totodată, dezvoltarea, progresul au contribuit la apariția deosebirilor între sistemele de învățământ superior în diferite țări ale Europei. Această diversitate, însă, cu timpul a devenit un impediment serios pentru recunoașterea diplomelor și mobilitatea academică. La reuniunea miniștrilor europeni ai educației de la Londra, mai, 2007, s-a constatat ca temerile referitor la posibila uniformizare a sistemelor de învățământ superior europene nu s-au adevărit.

Cea de a cincia provocare ține de problema **modelului antreprenorial**. În alți termeni, universitățile riscă să piardă monopolul asupra diseminării cunoașterii, eliberând diplome și acte de studii, din cauza proliferării surselor de informare - internetului, iar până la el - a cărților. Ce ar trebui să facă universitățile dacă rolul lor de sursă a înțelepciunii va diminua în viitor? Universitățile vor trebui să facă față concurenței corporațiilor private, să augmenteze și să amelioreze calitatea cercetării, să-și diversifice conținuturile curriculare, tehnologiile și metodologiile de predare, pentru a nu pierde atractivitatea. Abdicarea guvernărilor în fața piețelor a făcut din universitate o întreprindere economică ce

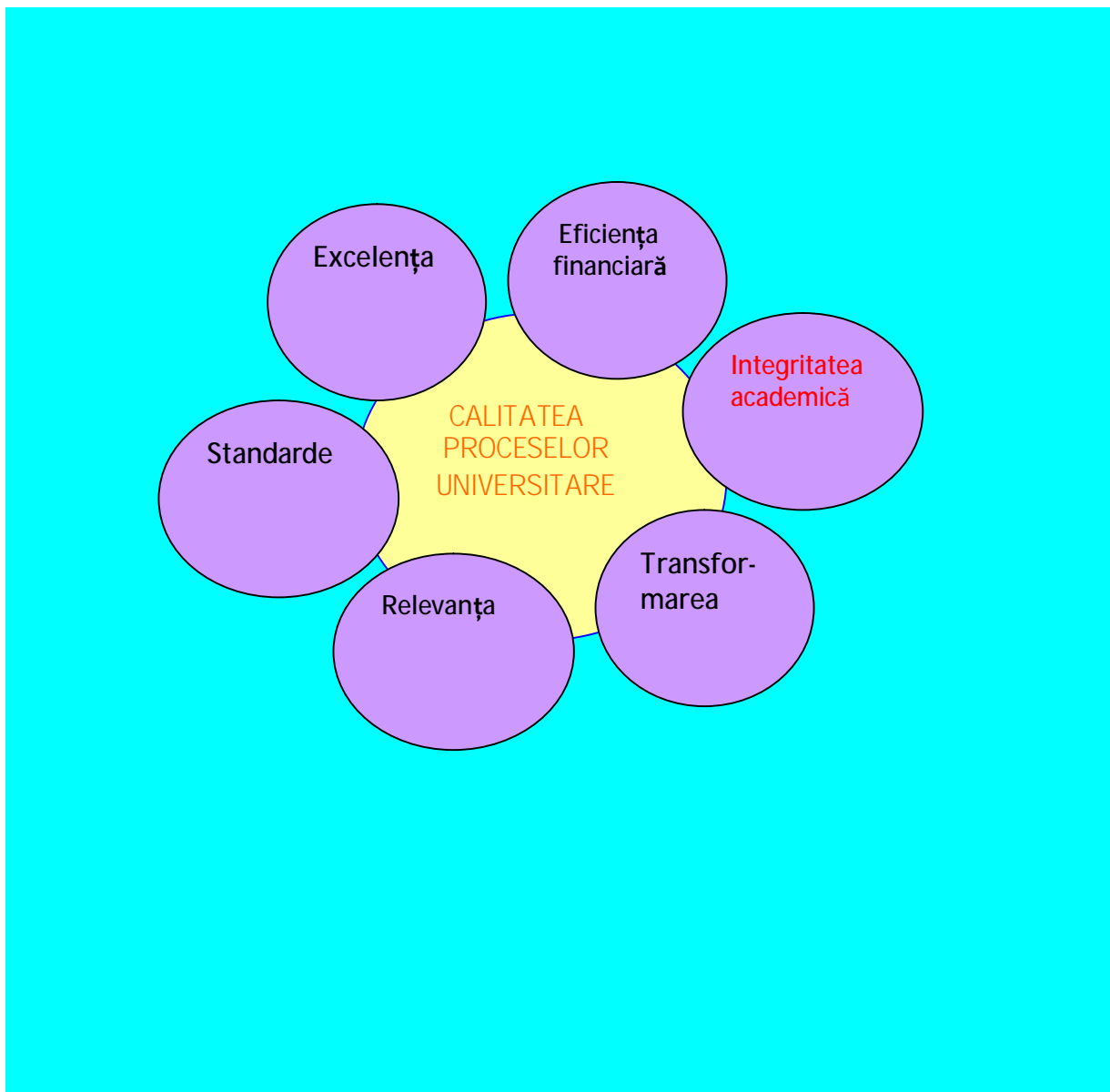
operează pe piețe competitive. Cercetarea și învățământul superior sunt concepute drept produse, bunuri. Competiția și căutarea avantajelor individuale au devenit procese-cheie în sistemele contemporane de învățământ superior. Studenții, universitarii, finanțatorii aleg în baza universităților alternativele unor preferințe individuale. Universitatea furnizează cercetări și învățământ care pot să-i aducă profit, iar cantitatea, calitatea și prețul sunt determinate de piață. Derek Bok rectorul Universității Harvard din SUA afirmă următoarele: „*Când oamenii pierd încrederea și confidența în obiectivitatea profesorului consecințele fenomenului se extind dincolo de granițele lumi economice, impactul afectează funcționarea democratică a societății autoguvernaate.*” (Higher Education Governance between democratic culture, academic aspirations and market forces. Synopses of presentations. Strasbourg, 22-23 september 2005).

Deci, guvernanta în învățământul superior nu este o matrice tehnică neutră, matematizată, ea nu este un fenomen metafizic, șablonat gata de aplicat în orice circumstanțe ale oricărei societăți. Exercițarea guvernantei este în strictă dependență de viața reală, cultura și tradițiile poporului, filosofia existențială a societății.

Cea de a șasea provocare considerăm că este **calitatea proceselor universitare**, problemă pe larg dezbătută, constituind subiect de cercetare și de promovare a proiectelor internaționale în învățământul superior. În primul rând, societatea este preocupată de calitatea proceselor universitare, iar universitățile sunt în căutarea diverselor modele de gestionare a calității. Vom menționa, că și în problema calității soluția deseori constă în gestionarea corectă a fondurilor și a resurselor umane. Sistemele de management total al calității, aplicate unităților economice, au început să pătrundă și în instituțiile universitare. Instrumentalizarea excesivă a fenomenului riscă să creeze o viziune eronată despre universitate, care, totuși, nu este o întreprindere. La începutul mileniului trei universitatea se află în fața dilemei – comercializare și piață sau umanism?

Savanții în materie de învățământ superior Harvey și Green (Harvey, Green, 1993: pp. 9-34) postulează existența a 5 perspective a calității proceselor universitare:

- **Excelența** - deseori ilustrată prin presiunea de a fi recunoscută drept un „centru de excelență” - în primul rând, din perspectiva cercetării a transferului de tehnologii;
- **Standardele** - ce ar însemna că sistemele educaționale, instituțiile sau membrii individuali respectă și implementează standarde prescrise la nivel instituțional, național sau internațional. Din acest punct de vedere performanțele centrelor universitare obținute în raport cu misiunile lor pot fi evaluate, în acest scop au fost elaborate seturi de indicatori ai performanțelor la nivel comunitar (A Framework for Qualifications of The European Higher Education Area, Copenhagen, 2005).
- **Relevanța** - interpretată ca incitarea instituțiilor de învățământ superior de a contribui la dezvoltarea regională economică și socială, de a facilita transferul tehnologiilor și de a le eficientiza, de a elabora și aplica noi cerințe în finanțarea cercetării la nivel național;
- **Eficiența financiară** - este ilustrată prin cerința înaintată față de universități de a stabili mecanisme interne de utilizare corectă și eficientă a resurselor financiare, prin re-direcționarea acestora în vederea sporirii productivității în realizarea misiunilor universitare;
- **Transformarea** - adică, adaptabilitatea instituției la cerințele și presiunile externe, dar și capacitatea instituției de a influența „lumea din exterior”, fapt care ar constitui și un indicator al calității.

În acest pentalateral al calității ar trebui să-și găsească locul și noțiunea eminentă importantă, care este *integritatea academică*, noțiune ce a devenit subiect al dezbaterilor științifice la nivel internațional. În acest sens devine relevantă Declarația de la București, adoptată la forul european “Dimensiunile Etice și Morale ale învățământului Superior și științei din Europa”, care a avut loc la 2-5 septembrie 2004 la București, România, sub înaltul patronaj al președintelui Franței Jacques Chirac. Printre altele în ea se menționează „Valorile-cheie ale unei comunități academice sunt onestitatea, încrederea, discreția, respectul, responsabilitatea și subordonarea ierarhică. Aceste valori sunt, de asemenea, cruciale

pentru oferirea unei predări eficiente și a unei cercetări de calitate. Tendința spre onestitate se va manifesta de fiecare membru al comunității academice în parte, fiind extinsă spre ceilalți, evitându-se, în mod sistematic, orice forma de înșelaciune, minciuna, fraudă, furt sau alte comportamente necinstite care afectează în mod negativ calitatea gradelor academice”. Integritatea academică vine să contribuie la edificarea sistemului calității învățământului superior, care se vrea liber de fraudă, malpraxis și corupție.

Paradoxul problematicii calității proceselor universitare rezidă în evaluarea acestora prin intermediul diverselor clasificări și ratinguri, organizate la nivel internațional. Actualmente există clasamentul universităților mondiale realizat de grupul ARWU (Academic Ranking of World Universities), care, începând cu anul 2003 a realizat studii referitor la performanțele universităților din lume, ținând cont, în spiritul lui Humboldt, mai ales de principiul cercetării (numărul de premii Nobel și Field printre absolvenții și profesorii universității, numărul savanților citați în cele mai prestigioase reviste ale lumii ș.a.). În februarie 2007 grupul ARWU a publicat ultimele date despre cele 500 cele mai puternice universități din lume. La solicitarea colegilor membrii grupului ARWU au efectuat clasamente ale filierelor, programelor de studii. Principiile de evaluare ale universităților sunt perfecționate, completate, de exemplu, pe viitor grupul ARWU va ține cont și de tipologia universităților: istoricul, mărimea instituției, bugetul instituției, finanțarea cercetării. În 2006 UNESCO-CEPES și IEPS (Institute for Higher Education Policy) au organizat la Berlin o conferință consacrată metodologiilor de clasamente ale universităților. Unul din rezultatele importante ale acestei conferințe a fost elaborarea a 16 principii, așa zisele „principii de la Berlin”, care, par să formuleze unele norme față de clasamentele universităților. Astfel, orice clasament trebuie să recunoască diversitatea instituțiilor și să țină cont de misiunile și obiectivele lor specifice; să fie transparent în ceea ce privește principiile și metodologia utilizată în studiul efectuat; să măsoare rezultatele și nu contribuțiile; să folosească date verificate și verificabile în măsura posibilului; să furnizeze consumatorilor o comprehensiune clară a tuturor factorilor utilizați în elaborarea clasamentului ș.a. (AIU Orizons, mai 2007, vol.2-3).

Aceste noi provocări pot fi numite „Noua Bologna” - *New Bologna*”, deoarece comunitatea universitară europeană se întreabă astăzi - ce urmează după 2010, când se presupune că va fi constituită Aria Europeană a Învățământului superior - EHEA)? Desigur, provocările susmenționate nu sunt completamente noi, ele reprezintă o continuitate a problemelor formulate în Actul de la Bologna și nu epuizează paleta altor semne de întrebare ce stau în fața universităților și a conducătorilor acestora, precum: perfecționarea managementului și guvernancei universitare, rolul universităților în transferul tehnologiilor, restructurarea *in permanentia* a curriculei universitare ș.a.

Sistemul învățământului superior din Republica Moldova este în plină fază de reformare. Reuniunea Miniștrilor Europeni ai Educației de la Londra, Anglia, din 17-18 mai 2007, a trasat noi obiective și priorități până în 2009. Accentul a fost pus pe socializarea misiunii universităților, necesitatea de a asigura accesul la studiile universitare a tuturor membrilor societății care le solicită, pe excelența studiilor doctorale, diversificarea programelor de studii ș.a.

Există trei priorități pentru sistemul învățământului superior din Republica Moldova, și anume: comunitatea universitară este în așteptarea

- **adoptării Codului Educației**, în special a Legii învățământului superior, care va asigura baza legislativă a funcționării instituțiilor de învățământ superior;
- creării a unei **Agenții Naționale de Evaluare a Calității Cercetării și Învățământului Superior**, independentă de ministerul de resort (acest deziderat a fost propus încă la reuniunea miniștrilor europeni ai educației de la Bergen, Norvegia), astfel de agenții existând deja în statele europene semnatare ale Procesului de la Bologna;
- aprobarea la nivel național a **strategiei de dezvoltare a învățământului superior**, în baza căreia universitățile ar elabora propriile strategii de dezvoltare instituțională.

Or, instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, inclusiv Universitatea Liberă Internațională din Moldova, și-au demonstrat voința de a se implica plenipotențiar în reformele prilejuite de aderarea la Procesul de la Bologna, susținând și realizând într-un regim de urgență un set întreg de transformări structurale precum: *elaborarea și aprobarea noilor planuri de învățământ în baza Planului-cadru provizoriu propus de MET și a Nomenclatorului domeniilor profesionale adoptat de Parlamentul RM în mai 2005, implementarea sistemului de credite transferabile armonizat cu ECTS, eliberarea suplimentelor la diplomă.*

La 20-21 septembrie la Universitatea din Bologna, Italia, a avut loc cea de-a XIX ceremonie de semnare a ***Magna Charta Universitatum***, document cu un caracter statutar, lansat în 1988 cu ocazia aniversării a 900 de ani de la fondarea Universității din Bologna. De atunci, în fiecare an acest important document este semnat de diverse universități din toate colțurile lumii, numărul lor ajungând astăzi la 583. Magna Charta Universitatum este considerată drept o constituție a universităților. Etalat pe doar două pagini, tradus în 43 de limbi, inclusiv româna, documentul postulează principiile fundamentale ale universității, care sunt transmiterea în mod critic a culturii prin cercetare și învățământ, respectarea autonomiei universitare și a libertăților academice, independența morală și științifică în raport cu puterea politică și economică. Anul acesta încă 21 de universități s-au raliat comunității semnatarilor Magna Charta Universitatum. Alături de colegii din România, Slovenia, Slovacia, Polonia, Puerto Rico, Mexic, Kazahstan și Ucraina, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, în persoana prim-vice-rectorului, a semnat acest document atât de important pentru comunitatea universitară internațională, ULIM fiind, deocamdată, unica instituție de învățământ superior din Republica Moldova, participantă la acest for transnațional de prestigiu. Semnarea de către ULIM a Magna Charta Universitatum simbolizează angajamentul și responsabilitățile societale pe care instituția noastră și le asumă întru promovarea autonomiei universitare și a libertăților academice ale studenților și profesorilor.

În ajunul jubileului de 15 ani Universitatea Liberă Internațională din Moldova vine cu un palmares de realizări, dar și cu multiple proiecte pe care și le propune să implementeze în următorii ani. Venim cu sincere felicitări de prosperitate și ascensiune întregului colectiv ULIM - studenți și profesori - dornici de libertatea spiritului creator, generatori și promotori ai valorilor universitare.

Surse:

1. *AIU Orizons, mai 2007, vol.2-3.*
2. *Declarația de la București despre Valorile și Principiile Etice ale învățământului Superior din Europa, adoptată în cadrul Conferinței Internaționale “Dimensiunile Etice și Morale ale învățământului Superior și științei din Europa 2-5 septembrie 2004, București, România; <http://www.almamater.md/articles/879/index.html>, consultat la 10 septembrie 2007.*
3. *Higher Education Governance between democratic culture, academic aspirations and market forces . Synopses of presentations. Strasbourg, 22-23 september 2005.*
4. *Harvey L. and Green D. Defining quality. In Assessment and Evaluation in Higher Education, 18 (1), 1993.*
5. *Il ruolo delle Università nello Spazio Europeo dell’Instruzione e della Ricerca. Sapienza Università di Roma, 22 giugno 2007.*
6. *Olsen J. P. and Gornitzka A. Comprendre la signification du changement dans la gouvernance de l’université. Organisation et performances de l’université. In: AIU Horizons fevrier 2006, Vol.11.4-12.1, p.1,2,10.*
7. *Ortega y Casset J. Mision de la Universidad. In : Revista de Occidente, First Edition, Madrid, 1930.*
8. *Magna Charta Universitatum. Bologna, Italia, settembre, 1998. <http://www3.unibo.it/avl/charta/charta.htm>, consultat la 3 septembrie 2007*

9. *Alexander IV. Letter to the University of Paris, on the April 14, 1255. In: Introduction. Bullarium Diplomaticum. Vol.III, Torino, 1958.*
10. *London Communique, May 18.*
<http://www.cicic.ca/docs/bologna/2007LondonCommunique.en.pdf>, consultat la 25 mai 2007.

